

İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No:44. (Mart 2011). ss.67-81.

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNE MUHALEFET ETMEK: KENTSEL MUHALEFETİN CİNSİYETİ

Özgür Sevgi GÖRAL*

Özet

Bu makalede kentsel muhalefetin önemli örgütlerinden olan mahalle derneklerine ve mahalle inisiyatiflerine toplumsal cinsiyet rejimi açısından bakılacaktır. Bu örgütlüklerin taleplerinden stratejilerine kurdukları politik varoluşun mevcut toplumsal cinsiyet rejimine nasıl bir etkide bulunduğu tartışılacaktır. Ayrıca kadınların, kendi öznelliklerini bu yerel örgütlerle ilişkileri bakımından nasıl kurdukları ele alınacaktır. Son olarak da bu tartışmanın ışığında, toplumsal cinsiyetin özelde yerel örgütlülükler genelde de kentsel muhalefetin örgütlülükleri açısından ne tür sorular ve sorun alanları oluşturduğu tartışılacaktır. Bu sorun alanları ve soruların mahalle derneklerinin ve kentsel muhalefetin kendisinde ne tür ontolojik değişiklikler akla getirdiği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel muhalefet, kadınlar, mahalle dernekleri, deneyim, mücadele

Making Opposition to urban transformation projects: Gender of the urban opposition

Abstract

In this article, neighbourhood associations, which are one of the most important tools, will be evaluated through gender regime. The demands, strategies and political existence created by those neighbourhood associations and their political effect on the existing gender regime will be discussed. Besides, women's subjectivities built through

Keywords: Urban opposition, women, neighbourhood associations, experience, struggle.

* Öğretim Görevlisi, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS), CETOBAC (Centre d'études turques, ottomanes, balkaniques et centrasiatiques) ozgurelle@gmail.com. their relations with their neighbourhood associations will be evaluated. Finally, in light of this discussion, the problems and problematic areas created by gender regime on the level of local institutions and on the more general level of urban struggle's organisations will be discussed. The probable ontological changes related with these problems on the structure of neighbourhood institutions and urban struggle's organisations will be evaluated as well.

Giriş

90'lı yıllar boyunca gündemde olan gecekonduların yıkımları 2000'li yıllarda bu kez kentsel dönüşüm projeleri ekseninde yeniden gündeme geldi. İstanbul'un merkezindeki ya da çevre mahallelerinde, gecekonduların kentsel dönüşüm süreci çoğunlukla bu bölgelerdeki arazi fiyatlarının artması, gecekonduların ticari değerinin yükselmesi ve bölgede arazi fiyatlarını artıracak yeni ve büyük bir projenin yapılması ile ilişkili. İstanbul son otuz yılda geçirdiği muazzam değişimle, özellikle de dünya piyasasına eklenme hırsları ve iddiasını arttırdığı son on yıllık grafiğiyle "dünya kenti" olmanın temel eğilimleriyle uyumlu, önemli bir dönüşüm geçiriyor. "İster finans ve altın piyasalarıyla, ister tekstil ve moda sektörleriyle ya da inşaat ve emlak girişimleriyle izah edilsin, şehrin erişimi, giderek artan boyutlarda Türkiye'nin hâlihazırda coğrafyasının ve ulusal bir alana sıkışmışlığının ötesine geçmiştir. İstanbul'un ekonomik etkisi bölgesel ve coğrafi yakınlıkların da etkisiyle Orta Asya ve Balkanlar'dan oluşan bir ikinci halkaya, dolayısıyla da dünyaya uzanmıştır"¹. Bu "dünyaya uzanma" hali, İstanbul'un finans, emlak, danışmanlık gibi hizmet sektörüne ilişkin etkinliklerinin artması, kent merkezindeki bazı bölgelerin mutenalaşması ile kentsel arazilerin metalaşma hızının artarak fiyatlarının hızla yükselmesi sonucunu doğurdu. Bu durum, özellikle 2000 yılının sonlarından itibaren kentin varlıklı kesimlerinin yaşaması için yapılan güvenli siteler ve orta sınıflar için yapılan toplu konutlarla kentin meskûn bölgelerinin Avrupa ve Asya'nın daha da dışına doğru taşması anlamına geldi². Bu sürecin önemli bir kısmı da kent merkezlerinde ve çevrelerindeki mahallelerde "kentsel dönüşüm projeleri" eliyle gerçekleştirildi. "Kentsel dönüşüm" terimi büyük ölçüde Türkiye'deki kullanıma has *sui generis* bir terim; kentsel iyileştirme, rehabilitasyon ve yeniden canlandırma gibi evrensel olarak sıklıkla kullanılan ve normatif bir ifadesi olan terimler yerine Türkiye'de sıklıkla "dönüşüm" gibi açıkça bir şey çağrıştırmayan bir terim kullanılıyor. Bu projelerin uygulanması İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeleri ve TOKİ arasında imzalanan üçlü protokoller aracılığıyla oluyor.

Bu projelerin en çok eleştirilen yanı, bölgenin kentsel dönüşüm projesi ilan edilmesi sürecinin bütününe o bölgede yaşayan insanların hiçbir şekilde fikirleri alınmadan ve onlarla müzakere edilmeden gerçekleştirilmesi. Tüm bu araziler, sanki üzerinde hiç kimse yaşamıyormuş gibi, farklı imar uygulamalarının konusu olabiliyor, yıkım yapılmaya ya da "boşaltılmaya" karar verilebiliyor. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projeleri ilan edildiği her yerde şiddetli itirazlarla karşılaşılıyor. İstanbul'da başlıcaları Avrupa yakasında Ayazma, Sulukule, Fener-Balat, Tozkoparan, Tarlabası ve Anadolu Yakası'nda Başibüyük, Gülsuyu/Gülensu, Hürriyet, Yakacık, Kurtköy gibi mahallelerde son derece tartışmalı kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirildi; bu mahallelerin bir kısmı yıkıldı bir kısmında ise proje uygulaması şimdilik durduruldu. Tüm bu mahallelerde kentsel dönüşüm projelerine karşı dernekler kuruldu ya da kurulan

¹ Sarkis, H. (2009) Mesele İstanbul (Küreselleşme Değil), Urban Age (ed.) İstanbul Kesişimler Şehri. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 15.

² Öktem, B. (2005). Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü, H. Kurtuluş (ed.) İstanbul'da Kentsel Ayırışma. İstanbul: Bağlam, 2005, 25-76

dernekler bu projelere karşı mücadele ekseninde yeniden işlevlendirildi. Dernek kurulmayan/olmayan mahallelerde ise mahalleli komiteler, inisiyatifler oluşturarak bir araya geldi, örgütlendi. Mahallelerde oluşturulan mahalle dernekleri ya da mahalle inisiyatifleri yerel örgütlülük biçimleri, Mimarlar Odası, siyasi partiler, dernekler, kent hareketleri inisiyatifleri gibi daha makro ölçekteki örgütlerle birlikte, kent çalışmaları literatüründe “kentsel muhalefet” olarak tanımlanan alanın tamamını değilse de önemli bir bölümünü oluşturur. Her ne kadar İstanbul mahalle derneklerinin mevcut durumu bu örgütlülüklerin kitlesel, canlı ve dinamik yapılar olduğunu ileri sürmeye olanak tanımasa da, mahalle düzeyinde yürütülen kentsel dönüşüm karşıtı mücadelenin diri zamanlarında mahalleli mobilizasyonunu önemli ölçüde başardıkları momentler de mevcuttur. Ayrıca bu yerel örgütlülükler, kentsel muhalefet alanının farklı örgütlülükleriyle bir araya gelerek zaman zaman İstanbul çapında kendi kitle tabanlarının ötesinde bir siyasi etki yarattıklarına tanık olunmaktadır.

Bu makalede mahalle dernekleri ve mahalle inisiyatiflerinin pratiklerini toplumsal cinsiyet rejimi çerçevesinde anlamlandırmaya çalışacağım. Bu makale kapsamında ele alınacak mahalle dernekleri, gerek İstanbul gerek Türkiye çapında muazzam bir çeşitlilik gösteren hemşehri ve yöre dernekleri, dayanışma dernekleri değildir. Bu makalede spesifik olarak kentsel dönüşüm karşıtı mücadele vermek üzere kurulmuş ya da başka saiklerle kurulmuş olsa da kentsel dönüşüm karşıtı mücadele vermeye dönüşmüş mahalle dernekleri ve inisiyatifleri ele alınacaktır. Ayrıca, kentsel muhalefetin bütünündeki toplumsal cinsiyet örüntüsü önemli bir konu olmakla birlikte, böylesi bir çaba bu makalenin sınırlarını aşar. Dolayısıyla makalenin amacı, kentsel muhalefetin mahalleliler tarafından oluşturulmuş “yerel örgütlülükler” de diyebileceğimiz mahalle dernekleri ve mahalle inisiyatiflerine bakmak olacak. Bu bakış, alanın tamamını kapsadığını ve yanıtlar verdiğini iddia eden bakışın aksine, bu alanda sorular sormaya çalışan bir yaklaşımla dile getirilecek. Bunu yaparken, Küçükçekmece Belediyesi’nin Ayazma’da gerçekleştirdiği kentsel dönüşüm projesiyle evleri yıkılan kadınlarla gerçekleştirdiğim saha araştırması bulgularına dayanarak bazı sorular sormaya çalışacağım. Aynı zamanda, uluslararası bir proje kapsamına Kartal’a bağlı Hürriyet ve Yakacık mahallelerinde yaptığım saha araştırmasının kimi verilerini de bu sorunsal çerçevesinde değerlendirmeye çalışacağım. Makalede tamamen İstanbul’daki örnekler üzerinden konuyu tartışacağım ve Dikmen Mahallesi örneğinde olduğu gibi önemli deneyimleri içeren diğer şehirleri tartışmaya dahil etmeyeceğim.

Ayazma, Hürriyet ve Yakacık: Mahallelerin ve Örgütlerinin Hikâyesi

İstanbul’daki kentsel muhalefet örgütleri denildiğinde akla gelen ilk örgütlülüklerden biri mahalle dernekleri ve inisiyatifleridir. Bu “yerel örgütlülükler”in içine, kentsel dönüşüm/yenileme projelerine konu olmuş mahallelerde bu projelere karşı mücadele etmek için kurulan dernekler, önceden kurulmuş olan mahalle güzelleştirme derneklerinin, kentsel dönüşüm projelerinin gündeme gelmesinden sonra bu eksenle mücadele etmeye dönüşen dernekler ve dernek biçimini alarak formel olarak kurumsallaşmamış olsa da mahalle inisiyatifleri/komiteler girer. Gülsuyu/Gülensu mahalle derneği ilkinde, Hürriyet ve Yakacık mahalle dernekleri ikincisine adı zaman

içinde kısmen değişen ama kendini esasen bir inisiyatif olarak sürdüren “Ayazma Mağdurları” da üçüncüsüne örnek oluşturuyor.

İstanbul mahalle dernekleri hem güçlerini ve ittifaklarını artırmak hem de İstanbul çapında kentsel dönüşüm projelerine karşı yürütülecek mücadeleyi ortaklaştırmak amacıyla ortak bir örgütlülük yaratmaya çabaladılar. Gülsuyu/Gülensu sürecinin ve aynı zamanda İstanbul’daki kentsel muhalefetinin bilinen aktivistlerinden biri Erdoğan Yıldız süreci şöyle anlatıyor: “2006-2007 yıllarında Dayanışmacı Planlama Atölye’sinin de, orada çalışan arkadaşların, plancıların da yardımıyla sekiz-dokuz mahalle bir araya gelmiştik. Dönem dönem basın açıklamaları, Mahalleler Konuşuyor Sempozyumu gibi etkinliklerle, İstanbul’daki mahalle dernekleri bir araya gelmeye çalıştı. Onun sonucunda 2007’nin sonlarında 22 mahalle derneği ile Karanfilköy’de İstanbul Mahalle Dernekleri oluşumuna gittik. Ama dediğim gibi İstanbul’un büyük bir kent olması, iletişim ilişkilerinin zayıf olması, bizi ister istemez farklı örgütlenme yollarına sevk etti.”³ İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu, zaman içinde aktif bir yapı olmayı başaramadı, bunun sebeplerini başka bir yazının konusunu oluşturacak kadar çok ve farklı unsur oluşturuyor. İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu’nun işlevselleşemediğini ve mahalle derneklerinin organik ilişkiler kurabilecekleri kent çapında bir öz örgütlülüğe sahip olmadıklarını söyleyerek geçelim. Ancak mahalle derneklerinin, aktif olanlarının çoğu, birbirlerinin yönetim kurulu üyelerini ve aktivistlerini zaten tanıyorlar. İhtiyaç halinde aralarındaki iletişim kanallarını enformel bir biçimde de kullanıyorlar.

İstanbul mahalle derneklerine genel bakıştan sonra Ayazma Mahallesi’nin hikayesini kısaca anlatmak isterim. İstanbul’un Küçükçekmece ilçesine bağlı Ayazma ve Tepeüstü Mevkilerini içeren 144,6 hektarlık alan 13.06.2004 tarihinde TOKİ, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Küçükçekmece Belediyesi arasında imzalanan üçlü protokol ile kentsel dönüşüm alanı ilan ediliyor.⁴ Bölgenin yoksul bir gecekondu mahallesinin tipik sorunlarıyla baş başa kalmış olması, belediye tarafından “kentsel dönüşüm alanı” ilan edilmesinin gerekçesi olarak sunuluyor. Küçükçekmece Belediyesi’nin “Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi” başlığıyla, Ekim 2007’de yayımladığı kitapçığında “Neden Ayazma ve Tepeüstü?” sorusunun cevabı şöyle veriliyor: “Tamamen plansız gelişmiştir. Hazine arazisi üzerine yasadışı olarak yapılaşmıştır. Sosyal donatı ve altyapıdan yoksundur. Gelir seviyesi düşük bir çöküntü alanıdır. Olimpiyat Stadı’nın batı yakasında, TEM Otoyolu üzerinde yer almaktadır”⁵. Belediye’ye göre tüm bu koşullar mahallenin “fiziksel dönüşüm”e tabi tutulması gerektiğini gösteriyor. Bu dönüşüm de mahallenin yıkılması ve mahalle sakinlerinin “hak sahipliği” üzerinden 180 ay vadeli olarak TOKİ’ye borçlandırılarak Bezirgânbahçe toplu konutlarına yerleştirilme projesi aracılığıyla gerçekleştiriliyor. Ayazma ve Tepeüstü mahallelerinde toplam 7800 kişinin

³ Adanalı, Y. Balanlı İ. (2009) Erdoğan Yıldız Röportajı, Tansel Korkmaz, Eda Ünlü-Yücesoy, Yaşar Adanalı, Can Altay ve Philip Misselwitz (ed.) İstanbul Ayrışarak Yaşamak. İstanbul: Diwan Yayını, 13.

⁴ Bugün Ayazma ve Tepeüstü’nün bulunduğu mevki idari olarak Küçükçekmece Belediyesi’ne değil, 2009 yerel seçimlerinden hemen önce oluşturulan Başakşehir Belediyesi’ne bağlı.

⁵ Yeniay, A. (2007) Ayazma ve Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi, 14.

yaşadığı 1800 konut yıkılıyor ve bu konutlarda “hak sahipleri”, yani ev sahibi olanlar Bezirganbahçe toplu konutlarına yerleştiriliyor. Belediye rakamlarına göre 246 kiracı aile ise bu süreçten hiçbir hak sahibi oldukları kabul edilmeksizin, evleri yıkılarak çıkıyorlar. Oysa proje uygulaması başlarken Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay’ın en çok altını çizdiği nokta “kiracılar dahil kimsenin mağdur olmayacağı” idi. Bu kiracı ailelerden 18’i, kendi ifadeleriyle “gidecek başka yerleri olmadığı için” ya da “çaresizlikten” evleri yıkıldıktan sonra da yıkıntılar üzerine çadırlar ve derme çatma barakalar kurarak Ayazma’da yaşamaya devam ettiler. Barakalarda yaşayan kiracı aileler, uzun bir süre yeni yıkımlar ve zorlu hayat koşullarıyla mücadele etti. 30 Kasım 2007’de sabaha karşı yapılan ikinci bir yıkımla bu kiracı ailelerin oturdukları barakalar da yıkılıyor. Aileler bu kez, kent örgütlerinin, mahalle derneklerinin ve meslek odalarının da desteğiyle yıkıntılar üzerine çadırlar kuruyor. 13 Kasım 2008’de üçüncü kez, çadırlar yıkılıyor.

Ayazmalılar direnişlerinden kısmi de olsa bir sonuç aldı ve 2009 Şubat ayında 1 yıllık kira ücretleri ödenerek Küçükçekmece Belediyesi tarafından Bezirganbahçe Toplu Konutları’na yerleştirildiler. Bir yılın sonunda da TOKİ konutlarında hak sahibi olacaklarına dair bir protokol imzaladılar. 1 yıl sonra Ayazmalı kiracıların yürüttüğü mücadele sonucunda 15.000 TL peşin ödeme yapmaları kaydıyla, kalan parayı da her ay enflasyona endekli taksitlendirilerek ödemek koşuluyla kendilerine Taşuluk Toplu Konutları’na yerleştirilecekleri söylendi. Ayazmalılar bu “öneri”yi kabul etmediler ve peşinatsız, sabit taksitlerle TOKİ evlerinde hak sahibi yapılmaları gerektiğini ileri sürdüler. Bu gerekçeyle hem dava açtılar hem de Mayıs ayından beri her hafta sonu Küçükçekmece Belediyesi’nin yanındaki Atatürk Parkı’nda “Küçükçekmece Belediyesi, verdiği sözleri tut” pankartıyla eylem yapıyorlar.

Kartal’a bağlı Hürriyet ve Yakacık mahallelerinde durum biraz daha farklı. Bir kere her iki mahallede de mahalle inisiyatifi ya da platform değil, mahalle dernekleri var. Dolayısıyla iki mahalle de, kurumsallaşma, kurumsal bir kimlik oluşturarak kamu kurumlarıyla görüşmeler sürdürme, maddi bir kaynak yaratma konusunda Ayazmalılardan daha avantajlı durumda. Dernek kurmanın, *per se* kentsel dönüşüm karşıtı mücadelenin kitleselleşmesine, mahalle nezdinde yaygınlaşmasına ve demokratik ilişkiler kurulmasına yol açmayacağı açık. Ancak, mahallelilerin sahip olduğu imkanlar bakımından düşündüğümüzde bir derneğin varlığının bu imkanları artıracığı da su götürmez bir gerçek. Hürriyet mahalle derneği 2006 yılında Yakacık mahalle derneği de 2007 yılında kurulmuş. Bu dernekler, özellikle kentsel dönüşüm projelerine karşı yürütülen mücadelede kurumsallaşmanın sağlanması için kurulmuş durumda. Dernek yönetiminde çalışanlarla yaptığım görüşmelerde her iki derneğin de, hem belediyelerle yürütülen görüşmelerde hem Mimarlar Odası ve bu alanda mücadele eden farklı demokratik kitle örgütleriyle kurulan ilişkilerde hem de mahallelilerin oluşturduğu ilişkilerin süreklileşmesi açısından oldukça yararlı olduğu görüşünün hakim olduğunu gördüm. Bu, Ayazmalıların mücadelelerinin sürekliliğini ve yaygınlığını sağlamak için yaşadığı güçlükleri düşününce haklı bir yoruma benziyor. Üstelik Ayazmalılar kendileri dernek kurmasa bile, mücadelelerinin her aşamasını 1 Umut Derneği’yle oldukça

organik ilişki içinde sürdürüyorlar. 1 Umut Derneği'nin mekanları, üyeleri ve imkanları Ayazmalıların ifadesiyle belirtmek gerekirse “her zaman bizim yanımızda”. Hürriyet ve Yakacık Mahallesi Kartal E-5'in Kuzeyi Nazım İmar Planı'yla kentsel yenileme alanı ilan ediliyor. Mahalle dernekleri kurulduktan sonra basın açıklamalarından belediye önünde düzenlenen etkinliklere mahalle toplantılarından Kadir Topbaş'ın konuşma yaptığı yerlerde düzenlenen protestolara kadar dernekler kentsel yenileme kararına karşı aktif tavır alıyor ve mahalle halkını büyük oranda mobilize etmeyi başarıyorlar. Bu basınç üzerine Kartal Belediyesi yeni bir Uygulama İmar Planı çıkarıyor ve bu plan 2007 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nde onaylanıyor. Bunun üzerine, özellikle mülkiyeti Kartal Belediyesi'ne bağlı Yakacık mahallesi başta olmak üzere kısmen de olsa gecekonduların sahiplerine tapu dağıtılmaya başlanıyor. Aslında yeni uygulama imar planı da şehir plancılarının yoğun eleştirilerine tabi: bölgede yoğunluğun artırılması, küçük parsellere az büyük parsellere fazla emsal verilmesi gibi eşitsizliği artıracak yönleri kıyasıya eleştiriliyor. Üstelik, tapu dağıtma sürecinin nasıl devam edeceği belirsiz. Tapuları dağıtılan gecekonduların fiyatları belirlenirken keyfi olarak yüksek ücretler konulduğu, en zor durumda olan son gelenlere tapu tahsis belgesi sahibi olmadıkları için taksitlendirmeye izin verilmemesi ve belediyenin bu işlemde esasen büyük oranda kar ettiği ve sürecin vatandaşlarla istişare edilerek belirli bir takvim içinde değil de peyderpey devam etmesi de sürece getirilen önemli eleştirilerden. Mahalle dernekleri şu anda, birkaç yıl öncesinin hareketliliğini yaratmış yapılar ya da Ayazma Mağdurları gibi mücadeleye devam eden örgütlülükler olmaktan uzak, hantallaşmış ve kısmi tapu dağıtımının sonucunda gevşemiş organizasyonlar olarak gözüküyor.

Mahalle derneğinde/inisiyatifinde mücadele etmek

Aslında, “yıkıma karşı mücadelede kadınların en ön safta yer aldığı” vurgusu, bazı sosyalist yayın organlarından anaakım medyada verilen kimi haberlerde, sıkça görülen bir ifade. Gecekonduların gerçekleştirdiği eylemlerde, özellikle yıkım sırasında ya da öncesinde yapılan eylemliliklerde kadınlar gerçekten de önlerde gözüküyor ve yer alıyorlar. Belediye önünde gerçekleştirilen eylemlerde ya da basın açıklamalarında da kadınların varlığı önemli: Kadınların mevcudiyeti hem eylem yapan topluluğun meşruiyetini artırıyor hem de tüm mahallelinin yıkımlara karşı mobilize olduğu yönünde bir etki yaratacağı ve intiba uyandıracacağı için önemli ve önemseniyor. Kadınların konumu “Gecekonduların iki kere ezildiği” argümanı ile kendine kentsel muhalefet alanında belirli bir söylemsel yer de buluyor. Bazı mahallelerde, özellikle sol/sosyalist örgütlerde yer alan kimi kadınlar yerel politikada ve mahalle derneklerinde/inisiyatiflerinde kendilerine yer de açabiliyorlar⁶. Ancak bu sayılan sınırlı örneklerin ve yapılan genel ajitasyonun dışında kadınların mahalle örgütlerinde aldıkları

⁶ Bu tipik örneği çok iyi anlatan bir görüşme için bkz. “Burada Genellikle Kadınlar Mücadele Edip Almışlar Mahallesi... – Gülensu Mahallesi'nden Fatma Yılmaz ile Söyleşi”, Söyleşi: Öykü Tamer, Zeynep Kutluata, Feminist yaklaşımlar, Şubat 2010.
<http://www.feministyaklasimlar.org/magazine.php?act=viewall&cid=174>

inisiyatif son derece sınırlı. Hele kadınların yıkımlar karşıtı mücadeleye yerel ölçekte oluşturulmuş örgütlülüklerle aktif siyasi özneler olarak katılımı, bu örgütlüklerin taleplerini ve stratejilerini nasıl etkiledikleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu türden mücadelelerle nasıl aşındıkları gibi meselelere bakarsak epey sorunlu bir alanda olduğumuzu kolaylıkla anlarız⁷.

Saha araştırması yaptığım mahallelerin derneklerinin/inisiyatiflerinin üçünde de mahalleli kadınların faaliyetlerde, eylemlerde ve toplantılarda pek de yer almadıklarını fark ettim. Kendilerine “Ayazma Mağdurları” ismini veren Ayazmalılar olmak üzere, Yakacık ve Hürriyet Mahallesi, mahalle derneklerinde ilk göze çarpan şey toplantıların ve görüşmelerin neredeyse tümünün kadınlar olmaksızın yapılması. Burada, kadınların toplantılara neredeyse hiçbir zaman gelmemeleri kadar sivri bir bilgiyi kastediyorum. Hem Ayazmalılarda hem Yakacık’ta hem de Hürriyet mahallesinde görüştüğüm bütün kadınlar ve erkekler, kadınların dernek/inisiyatif toplantılarına katılmadıklarının farkındaydı. Bunu sorduğum zaman erkeklerin çoğundan aldığım cevabın tipik bir örneği olarak Hürriyet Mahallesi’nden Cemil’in söyledikleri oldu: “Ya tabi biz bayanlarımızı çağırıyoruz, onlar da geliyor aslında. Hatta bir toplantıda Kartal belediye başkanına bir bayan cevap vermişti, şimdi adını çıkaramadım ama onunla bir görüşseniz. Onun dışında hep bayanlar gelsin isteriz ama bayanların işi gücü oluyor, yani ev işleri çocuklar filan. Yoksa biz hep onları dikkate alırız, onlar evleri yıkılmasın istiyor, biz de onun için uğraşyoruz işte. Kalpler bir yani aslında.”

Kadınların dernekte ya da mahalle inisiyatifinde formel olarak bulunmuyor olmasının önemli bir sebebi talepler manzumesinin bizzat kendisi olabilir. Bu türden mahalle dernekleri ya da mahalle inisiyatifleri, çoklukla acil bir yıkım gündemine karşı oluşturulmuş dolayısıyla taleplerini de yıkımları durdurmak, evlerin yıkılmasını önlemek, kentsel dönüşüm projelerini geri çektirmek olarak sıralıyorlar. Bu talepler, gecekondualarda yaşayanların gündelik hayatlarını dönüştürmeye yönelik talepler

⁷ Ayrıca Türkiye’de oluşmuş kent çalışmaları literatürünün de mekan ile toplumsal cinsiyet ilişkisine son derece sınırlı biçimde baktığını söylemek mümkün. Sadece “kadınların rolü ve katılımı” ile sınırlı olmayacak, mekanı yeniden toplumsal cinsiyet rejimi ve örüntüleriyle birlikte kavramsallaştırmaya aday bir teorik tartışma, Türkiye’deki hakim kent çalışmalarına literatüründe pek de ilgi çekmemektedir. Kentsel alana ‘sınıfsal’ bir bakış açısıyla bakma eğilimi, kadınlık ve erkeklik rolleri/performansları, Kürt göçü ve kentliliğin etnik terimlerle yeniden tarif edilmesi, eşcinsel mekanları gibi meselelere bakmak, bütünüyle ve basitçe ‘kimlik’ alanı olarak tanımlayarak sınıfsal tanımları bozan bir yaklaşım tarzı olduğu gerekçesiyle olumsuzlar. Sınıfın bir ‘şey’ değil dinamik bir ‘süreç’ olduğu tartışmaları bir yana, emekçi sınıfların yaşadıkları farklı ezilme pratiklerinin bilgisinin nasıl üretileceği ve siyasetinin nasıl yapılacağını gözardı etmesi bakımından da bu yaklaşım son derece sorunludur. Üstelik ‘kimlik’ başlığı altında küçümsenen tüm bu ezilme pratikleri kentsel alanın yeniden tanımlanmasını gerektirecek kadar kurucu unsurlardır. Bu alanda yapılmış Heidi Wedel’in önemli çalışması, Ayten Alkan’ın toplumsal cinsiyet bağlamında kenti ele almak konusundaki çabaları, Feminist Kadın Çevresi’nin internet sitesinde yayımlanan kentsel muhalefete toplumsal cinsiyet ekseninde bakan yazılar ve Nazan Üstündağ’ın Esenyurt’ta bir gecekondu mahallesinde kadınların öznelliklerinin kuruluşunu anlatan önemli doktora tezi gibi irili ufaklı istisnaları hariç tutarsak, dikkat çekici bir suskunluktan söz edilebilir.

olmaktan çok yapılan bir saldırının sonucunda oluşabilecek bir yıkımı engellemek üzere evlerinin yıkılmamasını sağlamak için oluşturulmuş talepler. Latin Amerika'daki kimi örneklerle bakan araştırmacılar ampirik olarak erkeklerin su, elektrik, kanalizasyon, ulaşım ve barınma gibi 'konut gereksinimleri' için verilen mücadelelerde yer almaya istekli olduklarını ortaya koyuyor. Aynı makalede ileri sürüldüğüne göre ise kadınlar "cinsiyetçi işbölümü çerçevesinde belirlenmiş konumu ile ilişkili yiyecek, çocuk bakımı, okul, sağlık, alışveriş gibi 'hane halkı gereksinimleri' alanlarındaki eylemlerde yer almaya daha istekli görünüyorlar⁸. İstanbul'da mahalle dernekleri ekseninde yürütülen mücadele çoklukla konut gereksinimleri alanında yürütüldüğünden bu alanın kadınların yer almasını kışkırtmadığı düşünülebilir.

İkinci mesele ise, bu taleplerin ne tür stratejilerle hayata geçirilmeye çalışıldığında düğümleniyor. Benim baktığım üç mahallede de süreç boyunca benzer tipte eylemlilikler ve etkinlikler düzenlenmiş durumda. Bunlar kabaca mahalle toplantıları/halk toplantıları başlığında düşünebileceğimiz mahallelinin örgütlenme çabası; ilçe belediyesi ya da büyükşehir belediyesi önünde veya mahallede bir noktada yapılan protestolar ve basın açıklamaları ile ilçe belediyesi, büyükşehir belediyesi ve TOKİ yetkililerinden randevu istenerek yapılan görüşme talepleri, alınan randevular ve yapılan ya da yapılamayan görüşmeler. Tüm bu eylemliliklere baktığımızda esasen benzer tipte eylemliliklerin, etkinliklerin tekrar ettiğini görürüz. Mahallede yaşayan farklı toplumsal kesimlerin farklılaşan ihtiyaçlarına cevap oluşturabilecek çoğul stratejiler yerine benzer bir eylemlilik tarzının oluşturduğu tek bir stratejinin yeniden ve yeniden uygulandığını gözlemlemek mümkün. İşin ilginç tarafı bu tek yönlülükten aslında mahalle derneklerinin yöneticileri ve inisiyatiflerin sözcüleri de oldukça şikayetçi. Keza, kent muhalefetinin farklı bileşenlerinin de bu benzer ve dikkat çekmeyen eylemlilik formlarından rahatsızlıklarını sürekli ifade etmelerine rağmen farklı ve yaratıcı kendini ifade etme yollarının bir türlü önü açılmıyor. Kentsel muhalefetin önünün açılmasının tek yolunun yeni eylem biçimleri bulmak olduğu yönünde bir iddia elbette oldukça aşırı, şuursuz ve dar anlamda biçimci olacaktır ve gerçeği yansıtmayacaktır. Burada kastedilen, etnik gruplar, kadınlar, eşcinseller gibi farklı toplumsal kategorilerin, kentsel muhalefet alanında hayata geçiren stratejilere kendi özgün stratejilerini kullanarak dahil olmalarıdır. Dolayısıyla biçimsel bir farklı eylemlilik arayışlarından ziyade, hareketin ontolojik olarak kendini farklı toplumsal kesimlerin farklı stratejileriyle kurmasının imkânları tartışma konusu yapılmalıdır. Bunun ilginç bir örneği Kanada Vancouver'da Strathcona mahallesinde yaşanan mücadelenin kendisi. Strathcona mahallesi çok etnili, emekçi kesimlerin ve yalnız bekar erkeklerin yaşadığı, beyaz, Batılı, orta sınıf ve heteroseksüel normatif aile kalıbına uymayan bir mahalle. Mahalledeki direniş de bu heterojen yapıya uygun bir stratejiler çeşitliliğiyle karşılanarak örgütleniyor: özellikle Çinli kadınların örgütlediği mahalle gezilerinden akşam yemeklerine, çay partilerinden karşılıklı hediye alışverişine ve bunun iki tarafa da belirli sorumluluklar getirmesine dayalı *guanxi* sisteminin siyaseten kullanılmasına kadınlar mahallenin kadınları çok

⁸ Rodriguez, L. (1994) Barrio Kadınları: Kentsel Hareket ile Feminist Hareket Arasında, *Latin American Perspectives*, Vol. 21, No: 3, 39 (Ayten Alkan çevirisinden yararlandım).

önemli stratejiler kullanıyorlar⁹. Tüm bu strateji çoğulluğu basitçe farklı eylemler düşünmek değil, farklı toplumsal kesimleri mücadelenin içinde kurucu bir unsur olmaya çağırarak anlamına geliyor. Böylesi bir çağrının araştırma yaptığım mahalle dernekleri ve inisiyatifleri tarafından yapıldığını söylemek ise epey zor gözüküyor.

Mahalleyi kurmak, mahallede yaşamak

Kadınların mahalle derneklerinde/inisiyatiflerinde formel biçimde aktif rol almamaları onları pasif bir izleyici konumuna sokmuyor. Bu hem mahalle hayatının şekillenmesi bakımından somut olarak hem de kadınların kendilerini algılayışları ve öznelliklerini kuruşları bakımından geçerli. Mahallenin gündelik hayatının şekillenmesinde, oranın orada yaşayanların mahallesi haline gelmesinde kadınların muazzam bir emeği var. Keza, kadınların bizzat kendisi de kendilerini son derece aktif ve belirleyici özneler olarak görüyorlar. Birkaç örnekle bu meseleyi açmaya çalışacağım.

Ayla, son derece dirayetli ve öfkeli bir kadın. Kendiyle ilgili kurduğu anlatıda da en öne çıkan tema öfke ve eylemek temaları oldu: kendini kızgın, kızgınlığına uygun bir biçimde de harekete geçen bir özne olarak konumlandırıyor ve görüyordu. Ona yapılan toplantılara katılıp katılmadığını sorduğumda nerdeyse kızarak katılmadığını, katılmak da istemediğini söyledi ve ekledi: “Ya zaten işim başımı aşmış, canım çıkıyor ortalığı temizleyeyim diye, bir de üstüne o toplantılara niye gideyim? Zaten oralarda pek bir şey olmuyordu ki. Hayır, Allah razı olsun hepsinden, bize çok yardımcı oldular, bende öyle nankörlük yoktur. Ama o toplantılardan bir şey değişmedi yani. İlla gideyim diye de istemedim pek.” Ancak toplantılara gitmemiş olmasına rağmen, bu süreçte kendi konumunun son derece merkezi olduğunu düşünüyordu. Ayla’ya göre çadır kentte kaldıkları süre boyunca, dirayetiyle, mücadeleciliğiyle, dayanma kapasitesiyle ve çalışkanlığıyla bu süreci ailesi için esas kendisinin çekilir kıldığını söyledi. Üstelik toplantılara gitmemelerine rağmen, süreçte kendisinin eşinden daha etkili olduğuna da inanıyordu: “Zaten herkes, gelen basın olsun, belediyeden gelenler olsun, çadırlara geliyordu. Orada da biz anlatıyorduk ne olduğunu. Zaten bizdik yani herkesle konuşan aslında. Onlar gidip durdular işte toplantılara ama hep bizim anlattıklarımızı haber yaptılar... Ayazman’da ne oldu desen benim, işte bizim Ayazmanlı bayanların anlattıkları yazıldı aslında. Erkekler böbürlensin dursun”. Ayla özellikle, kendi konumunun etkin niteliğini ısrarla vurguladı ve kaymakam gelince bütün erkeklerin başını önüne eğerek sustuğunu ama kendisinin ve birkaç kadın arkadaşının daha cevap vermekten hiç korkmadığını, “mangalda kül bırakmayan erkeklerin iş sıkıya gelince pıstığını kendisinin ise çatır çatır tartıştığını” ısrarla belirtti.

Necla, Ayla’ya nazaran daha sakin ve mesafeli biriydi. Kendi anlatısı da mücadelecilik olmaktan çok melankolikti aslında. Onun eylemlerle ilgili yaptığı yorumlar daha edilgen hatta giderek sinikti. “Bizi götürmüyorlardı ki toplantılara. Ben yukarıdaki toplantılara hiç gitmedim. Ama bazen bizim evde toplantı oluyordu, bazen hepsi bize geliyordu. O

⁹ Lee, J. (2007). Gender, Ethnicity and Hybrid Forms of Community-Based Urban Activism in Vancouver, 1957-1978: The Strathcona Story Revisited, *Gender, Place and Culture*, Vol: 14, No: 4, 381-407.

zaman duyuyordum sadece ne konuştuklarını, yoksa onlar işte, erkekler kendi arasında konuşuyordu... Onları dinliyordum sadece, hiç öyle konu olarak içine girdiğim olmamıştır. İlgimi çekmiyordu. Bilmiyorum yani aslında pek anlamıyordum ne konuşuyorlar bana imkansız gibi geliyordu konuştukları şeyler. Yani sürekli bize ev çıkacak hayalleri. Gerçi sonra çıktı ama tamam orası öyle ama, bu demek değil ki, yine aynı durumdayız fark eden bir şey yok.” Necla genel olarak kendini tüm bu yaşananların karşısında oldukça savunmasız hissediyor ve yıkımların, Ayazma’dan ayrılmamanın ve Bezirganbahçe toplu konutlarında yaşamaya başlamanın onu ne kadar güçsüzleştirdiğini vurguluyordu. Buna rağmen Ayazma’yı anlatırken, kadınların kurucu emeğinin altını çiziyordu, anlatısının belki de en güçlendiği yer işte bu kurucu emek kısmıydı: “Ayazma’daki hayatımız çok güzeldi, çok mutluyduk orda. Ya şey hani, sıkıntıları da vardı ama biz yani köyümüz gibi gördük orayı biliyor musun. Belki de ondan dolayı o kadar sevdim. Ben mesela oraya geldiğimde hiç köyümü aramadım. Çok çabuk ısındım oraya. Orda daha biz rahatık. Burda mesela daha farklı. Belki hani insan alıştığı için mi artık bilmiyorum ama. Dışarıya çık otur çayını iç dışarıda, ne bileyim her türlü. Geldiğimizde sular filan bile içeride değildi, su taşıyorduk eve bidonlarla. Ama yine de mutluyduk yani. Burdan daha mutluyduk. Ya bir de biz bayanlar olarak, çok çilesini çektik, çok tozunu, çamurunu yuttuk ama bizim de orda çok emeğimiz vardı yani. Hani biraz sahibi gibiydik, burası gibi değil yani. Emek vermişiz hele biz bayanlar, ne kadar çok bir bilsen.”

Gülşen ise iki kadından da farklı, daha pragmatik bir anlatıyla kendini konumlandırırdı. Yıkım sürecinde devlet görevlileriyle nasıl hiç karşı karşıya gelmediğini anlatarak tüm sorunlarına rağmen kendi hikayesini yüzeysel bir başarı hikayesi gibi anlatmıştı. Öfke, melankoli, isyan ya da yalnızlık gibi yoğun duygulardan daha yüzeysel bir neşenin ve normalitenin hikayesini anlattı Gülşen. Kendinin, kocasının ve çocuklarının yeteneklerini ve başarma, uyum sağlama kapasitesinin altını çizdi hep. O da toplantılara hiç katılmamıştı ama izledikleri stratejinin doğruluğu konusunda derin şüpheleri vardı: “Ben diyorum biz kabul etmese miydik o bir yıllık kirayı. Yani etmeyip de ne yapacaksın çok zor durumdaydık hepimiz de ama sanki kabul edince ev sahibi olma hakkından vazgeçmişiz gibi mi oldu. Bilmiyorum ki. Sanki o zaman hazır basın filan da varken biraz daha dayansaydık, bastırsaydık. Televizyona filan çıkıyorduk o zaman, şimdi hep bizbiziz parkta, ne gelen var ne giden.” Üstelik tüm bu ‘hafif’ anlatı Ayazma’nın nasıl kurulduğuna gelince, tıpkı diğer anlatılarda olduğu gibi kadınların kurucu emeğinden söz ediyordu: “Nasıl geldim ben Ayazma’da oturuyordum, ordan çıktım buraya geldim. Ayazma canım güzeldi, yani bizim fakirler için güzeldi. Kirası pahalı değildi, elektrik su fazla değildi. Geçim daha kolaydı, buraya geldiğimizden beri biraz zor olmuş. Evet eşim çalışıyor bazen bir milyara yakın, bazen bir milyardan fazla alıyor ama 400 milyon kira veriyorum, 150 milyon elektrik, su parası geliyor. Yemin ediyorum çok fazla geliyor, geçen yetmiş milyon geldi elektrik faturası... Zorlukları da çok vardı. Suyu yoktu düşün, gidiyorduk alıyorduk akşam mahalleden su çekiyorduk. Bütün bayanlar elinde kovalar çeşmede, neler çektik. Çok bakımsızdı yani, okul da uzaktı. İkitelli’ye gidiyorduk düşün, yayan yürüyerek. Yolda tinerciler vardı, her tür kötü pislik insanlar vardı, çocukların önlerine çıkıyordu. Çamuru çok vardı hiç sorma

zorluklarını. Ama çok emeğimiz de vardı bizim orda, biz elimizle kurduk mahallemizi yani. Ben ilk geldim İstanbul'a, orada oturmaya başladım, dokuz yıl orda oturdum. Öyle alışmıştım ki.”

Benzer bir mahallenin “kahrını çekme” ve “emek verme” anlatısı Feminist Yaklaşımlar dergisinde yayımlanan iki görüşmenin de temel temalarından biri aslında. Orada da görüşme yapılan iki kadın mahallenin kuruluşunda ve bugünlere gelişinde kadınların emeğinin ne kadar önemli olduğunu, genelde kadınların özelde de kendilerinin mahallenin ne kadar çok çilesini çektiğini ve kendi hayatlarını kurmak için ne kadar çok mücadele verdiklerini birbirinden farklı üsluplarla da olsa anlatırlar¹⁰. “burada genelde kadınlar mücadele edip almışlar mahalleyi, erkekler hiçbir şeye elini sürmemiş. O gün de erkekler korkaklık yaparmış, bugün de aynen öyle. Bugün baktığım zaman kadınların erkeklerden daha cesaretli olduğunu düşünüyorum ya da bana öyle geliyor. O kadar çok kadın tanıyorum ki kadın istediği işe istediği şekilde atılabiliyor. Yer kapma olaylarında da kadınlar bu yerleri çevirip yapmışlar; bu mahalle bir şekilde hep kadınların emeği. Ben yetiştiğimde de öyleydi, bizler yapıyorduk.”¹¹

Emek verme, çile çekme, mağduriyetlere maruz kalma ve mazlum pozisyonda olma aslında kadınlar tarafından sıklıkla kullanılan çarpıcı bir güçlenme stratejisi. Şüphesiz bu kadınların hepsi gerçekte de bu mahallelerin kuruluşunda ve gelişmesinde muazzam bir emek vermişler, gerçekten de mahallenin birçok zor ve sıkıntılı yönüne katlanmışlar. Ancak, kendi anlatılarını kurarken sürekli tekrar eden bu tema sadece gerçeği yansıtmıyor aynı zamanda o gerçekliğin kadınlar tarafından nasıl yorumlandığını ve bu yorumlamanın kendi pozisyonları için ne ifade ettiğini de gösteriyor. Kadınlar çoğunlukla, onlara güç kazandıracığına inandıkları kalıpları sürekli tekrar ederek bir klişe haline getiriyorlar. Aksu Bora ve İlknur Üstün’ün kendi saha araştırmalarının sonuçlarını yorumlarken anlattığı gibi bu tip tekrar eden klişeler herhangi bir gerçekliğe karşılık geldiği düşüncesiyle kullanılmıyorlar. Aksine, bu klişelerin deneyimi anlaşılabilir hale getiren bir tekrar bütünü olduğunun klişeyi kullanan da farkında. Ancak kadınlar bu mazlumluk anlatısını oluşturan klişelerin söylemsel gücünün farkında. “Bir başka önemli nokta, kadınlar açısından mazlumluk söyleminin meşru bir güç istemi olarak görülebileceği. Daha sonra yersiz yurtsuzluk başlıklı ana bölümde yeniden dönüleceği üzere, mazlumluk, kadınlar açısından çok güçlü bir anlatıdır ve paradoksal biçimde, kendilerini bu dünyada güçlü bir biçimde konumlandırmalarının araçlarından belki de en önemlisidir.”¹² Dolayısıyla tüm bu anlatılardan çıkan sonuç, kadınların yerel kentsel örgütlülüklerde yer almadığından ötürü güçsüz oldukları ya da özne olamadıkları değil

¹⁰ “Burada Genellikle Kadınlar Mücadele Edip Almışlar Mahalleyi... – Gülensu Mahallesi’nden Fatma Yılmaz ile Söyleşi”, Söyleşi: Öykü Tamer, Zeynep Kutluata, Feminist yaklaşımlar, Şubat 2010 <http://www.feministyaklasimlar.org/magazine.php?act=viewall&cid=174>, “Kendi ayaklarımız Üzerinde Duracağız Dedim Kızıma – Gülensu Mahallesi’nden Ülkü Bulut ile söyleşi: Öykü Tamer, Zeynep Kutluata, Feminist Yaklaşımlar, Şubat 2010 <http://www.feministyaklasimlar.org/magazine.php?act=viewall&cid=175>

¹¹ Tamer, Kutluata, age.

¹² Bora, A. Üstün, İ. (2008) “Sıcak Aile Ortamı” – Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler, İstanbul: TESEV, 47.

aksine mazlumluk söylemi ile kendilerine güç talep ettikleri gerçeğidir. Mahallenin çilesini çekerek, mahalleye emek vererek, onu elleriyle kurarak, banyosuz tuvaletsiz evlerde oturarak, başlangıçta her zaman su sorunu olan gecekondular mahallelerinde yıllarca su taşıyarak, tüm bu mahallenin gündelik hayatını deneyimleyerek aslında zaten tüm bu gücü, etkili/saygıdeğer bir pozisyonu hak ettiğini ima eder. Kendini etken olarak değil, bu emekten gelen özne konumuyla konumlandırır.

Üstelik mazlumluk anlatısının yanı sıra kadınlar kendilerinin sahip olduğu bir önemli rolün daha görüşmelerde altını çizdiler: direnişin ahlaki dünyasını kuranlar rolü. Üstelik bu öznelik halini -hem de en riskli ve zor durumlarda- kendilerini ortaya koyarak, ailenin dayanma gücünü artırarak oluşturdukları için kendilerini erkeklere göre ahlaki olarak daha önemli ve belirleyici bir konumda görüyorlar. Erkekler toplantılara gidip görüşmeler yapıyorsa onlar da en kritik anlarda susmayarak, ailenin ayakta kalması için gerekli bakım emeğini ortaya koyarak, çadır ziyaretlerinde durumlarını en uygun kelimelerle ifade ederek, çocuklarını temiz bir şekilde büyütürken mekânlarını savunuyorlar. Aslında kendi mekânlarının savunulması, korunması ve ahlaki olarak konumlandırılmasında¹³ çok aktif bir konumda olduklarını ifade ediyorlar. “Açıkkası benim hani çocuklarım, mazeretim çocuklar. Onlar olmasa yemin ediyorum, ilk hani eşim şey dedi, dedi ki biz böyle böyle bir şey düşünüyoruz, eylem falan. Ben dedim Ahmet sen öyle bir şey yaparsan, sen gece orda kalırsan ben de orda kalırım. Valla direk ben bu lafı söyledim. Hani o da düşündü, dedi çocuklar ne olacak, sen öyle düşünüyorsun. İyi güzel düşünüyorsun ama çocuklar ne olacak falan dedi. Şimdi beni biraz zor durumda bırakan çocuklar, çocuklarla beraber geldiğim zamanlar bile oldu gerçi. Zaman zaman Ahmet’e söylüyorum gelelim diye, artık ona soruyorum. Bazen gel diyor bazen gelme diyor. Birinin de evi idare ettirmesi, çocuklara bakması gerek, hayat devam ediyor.” “Benim çocuklarım babasının yanında bir yerlere gittiklerinde, o yıkımlar zamanı çok gidiyorlardı, millet şaşırıp kalıyormuş bu ne temizlik bu ne tertip diye. Hani çadırda kalınca insan bir pislik bekliyor ya, bizim durumumuz hiç öyle değildi. Mis gibi pırıl pırıldı hem çadırımızın içi hem de benim çocuklarımın üstü başı. Biz de bunları yaptık işte o çadır ortamında, hiç de kolay değil.”

Sonuç

Kadınların mahalle derneklerinde ve mahalle inisiyatiflerinde ne tür roller aldıkları ya da neden almadıklarına bakmak aslında bu yerel örgütlere kadınların “katılımını” incelemekten çok daha öteye bakmayı gerektiriyor. Zira sorun bu örgütlülüklerle kadınların “katılımını artırmanın” çok ötesinde, sorun yerel örgütlülüklerin –hatta giderek kentsel mücadele alanındaki tüm örgütlülüklerin- kendi ontolojik pozisyonlarını farklı toplumsal kesimlerinin gündelik deneyimlerini, taleplerini ve stratejilerini içerecek biçimde yeniden kurmalarının imkanları üzerine düşünmemekte. Tüm bu mahalle derneklerinde ve inisiyatiflerinde mücadele eden sözcülerin ve aktivistlerin en çok vurguladığı şeylerden biri bu derneklerin/inisiyatiflerin “siyaset yapmadığı” oldu. Siyaset teriminin pejoratif ve negatif bir etkinlik olarak kodlanmasının aslında

¹³ Leroux, K. (2003) The Moral Geography of Urban Life: Gender and Urban Reform, *Journal of Urban Geography*, Vol: 29, 354-362.

hegemonik yaklaşımla ne kadar örtüştüğü sorunu bir yana, bu siyaset yapmama çağrısı beraberinde yeni bir dernek/inisiyatif üyesi anlayışını da getiriyordu: “mahalleli”. Buradaki kaygı şüphesiz son derece anlaşılır, her şeyin dar anlamıyla hızla ve aşırı siyasallaşarak somut taleplerden ve gündelik deneyimden uzaklaşmasına karşı dernekler/inisiyatifler kendi stratejik dillerini “siyasi olmamak” ve birlik beraberlik içindeki “mahalleliler” olarak resmederek güç kazanmaya çalışıyorlar. Ayrıca bu çabanın çok zor koşullarda, dar imkânlarla ve büyük özverilerle yürütüldüğünü de vurgulamak isterim.

Ancak bu soyut, politik aidiyeti olmayan, “kadın erkek, genç yaşlı, Kürt Türk, Alevi Sünni demeden tüm mahallelilere” seslenme stratejisi ve kullanılan politik dil, sadece belirli bir mahalleli olmayan insanları diğer tüm iktidar ilişkilerinden, varoluşlarından ve aidiyetlerinden soyunarak mahalleli olmaya çağırıyor. Görünürde bu çağrışı kabul ederek gelen insanların kendisi ve dernek çalışmalarına katılmayan mahalleliler de bu görünür gerçekliğin hakiki olmadığı farkında. Yakacık mahallesinden görüştüğüm bir mahalleli bunu çok iyi ifade etmişti: “Şimdi, hepimiz yıllardır belirli bir mahallede yaşıyoruz. Biliyoruz ki bunların içinde AKP’lisi var, CHP’lisi var, BDP’lisi var, var da var. Şimdi dernek kurunca bunların bir kısmı yönetime girdi, girenler de dedi ki ‘Biz artık dernek yönetimindeyiz, particilik yapmayacağız, birlik olacağız, beraberlik olacağız’. Ama öyle demekle öyle olmuyor ki, hepsi lafta kaldı, hepsi kıvrandı durdu aslında kendi partisine çalıştığı halde ben particilik yapmıyorum diye. Ne bileyim baştan, partili de olabiliriz, orda da çalışmaya devam edeceğiz ama dernekte de bir ortaklık yapacağız deselerdi, daha mı iyiydi. Bilmiyorum yani, bir tuhaflık oluyor böyle çünkü.” Belki de kadın erkek, Kürt Türk, Alevi Sünni, genç yaşlı tüm mahalleliler, ait oldukları farklı toplumsallıkların gündelik deneyimini bırakarak ya da halı altına süpürerek çağırarak yerine tüm bu heterojen deneyimleri de görerek ve içererek çağırarak mücadelenin hem taleplerini hem de stratejilerini hem de ontolojik kuruluşunu farklılaştırabilir.

Örneğin Ayazmalı kadınların çok büyük bölümü aynı zamanda Kürt kadınlar. Bu makalede bunun ele alınmaması bu meselenin önemsizliği ya da belirleyici olmaması değil aksine başlı başına başka bir makalenin konusu olacak kadar belirleyici bir deneyim olmasıdır. Ayazmalı kadınların çoğunlukla 90’lı yılların zorunlu/ “gönüllü” Kürt göçüyle İstanbul’a gelen kadınlar olması onları İstanbul kentsel alanındaki kimi kadınlardan yaşadıkları deneyim nedeniyle farklılaştırır: Ayazmalı kadınların hiçbiri kendilerini, benimle yapılan görüşmeler dahil, anadillerinde ifade etmemektedir; hepsi Kürt savaşının ve çatışma ortamının yarattığı tahribattan payına düşeni almıştır; çoğu Türkçe’yi İstanbul’a geldikten sonra öğrenmiştir; çoğu yaşadığı türlü çeşitli soruna rağmen kendini siyasi açıdan taraf olarak gören bir öznellik hissine sahiptir; çoğu kendileriyle görüşmeye gelenlerle konuşurken televizyona ya da basına konuşur gibi devletle ilişkileri bakımından “tertemiz bir sayfası” olduğunu söylese de sohbet derinleşince Kürt olmanın İstanbul kentsel alanında yaşarken ne tür deneyimler ve

pratikler oluşturduğunu kendi itirazlarını ve öfkelerini de katarak anlatmaktadır¹⁴. Dolayısıyla Ayazmalı kadınlar, tıpkı Siirt mahallesi olarak da geçen Yakacık mahallesinden kadınlar gibi aynı zamanda İstanbul metropoliten alanında Kürt kadını olmak deneyimine de sahiptir. Bu farklı deneyim alanlarının tümünü silikleştirerek nötr bir İstanbulluluğa ya da mahalleliliğe ya da kentliliğe davet etmek bu kadınların deneyimlerini ve mücadeleyi zenginleştirici varoluşlarını törpülemek ya da görmezden gelmek anlamına gelir.

Burada kastedilen, neo-liberal çokkültürcülüğün yücelttiği bir kimlikler kompartımanlarının yan yana dizilmesi değil elbette. Bu yan yana dizilişin kendisi, neyin “makbul” kimlik olduğu ve neyin olmadığı, dolayısıyla kamusalıktan dışlanacağı konusunda da karar verir zira. Ayrıca bu türden bir dizilim, liberal rasyonel öznenin başka azınlık kimliklerine verilen zararı, acıyı dinlemesini ve değerlendirmesini diğer azınlık/kurucu olmayan öznenin ise mütemadiyen kendi acısını, işkencesini ve derdini dinlenmek ve değerlendirilmek üzere anlatmasını gerektiren son derece asimetric bir toplumsal tahayyül içerir¹⁵. Benim önermeye çalıştığım ise, neo-liberal çokkültürcülüğün atomize edici ve bağlantılar koparıcı dizilişinin aksine, farklı iktidar ve sömürü sistemlerine maruz kalan kentlilerin tüm bu iktidar ve sömürü sistemleriyle mücadele ve direnme yollarını da içeren, farklı politik eğilimlerinin olduğunu bilerek ve kabul ederek birlik çağırısı yapan, ihtiyaçları, talepleri ve direniş biçimleri birbirinden farklı toplumsal kesimlerin deneyimlerini hegemonik bir üst varoluş için değersizleştirmeyen ve bu deneyimleri de mücadelenin organik bir parçası haline getiren bir kent hareketi üzerine düşünmek. Kadınları mücadelenin kurucu unsurları olarak konumlandırmak yerel örgütlülüklerin taleplerini ve bu talepleri elde etme stratejilerini ne kadar değiştirir? Bir adım ileri gidersek, farklı etnik grupların deneyimlerini ve direnişlerini de kapsayarak bir mahalle inisiyatifi oluşturmak mümkün müdür?

Bu farklı toplumsal kesimlerin gündelik deneyimleri, folklorik veya dikkat çekici atipik şirinlikler olmadan, kentsel muhalefetin dilini, konumlanışını ve hareket alanı nasıl yeniden tarif eder? Kamusal otoritelerden randevu almak, görüşmeler yapmak, dava süreçlerini takip etmek gibi bürokratik, doküman takibine dayalı stratejilerin yanı sıra farklı stratejiler nasıl örülebilir? Bir arada mücadele eden mahalleliler, kendi cinsiyet, etnik aidiyet, siyasi görüş gibi ayrıştıkları noktaların üstünü örtmeden nasıl birbiriyle ortak bir amaç için ilişkilenebilir? Tüm bu farklı iktidar ağlarına karşı edinilmiş farklı mücadele pratiklerinin bilgisi, fetişleştirilmeden birbiriyle nasıl bağlantılandırılabilir? Bu soruların cevabını vermek bu makalenin ufkunu fazlasıyla aşar. Keza bu tip soruların cevabı ancak kolektif bir üretme süreci, farklı çalışmaların birbirini beslemesi, teorik ve politik birikimin birbiriyle konuşarak birbirini değiştirmesi ve bu alanda yapılan ve birbirini eleştirerek geliştiren farklı yaklaşımların oluşmasıyla, yani ancak kolektif bir çabayla mümkündür. Bu yazı, böyle bir kolektif çabaya küçük de olsa katkıda bulunmak

¹⁴ Daha detaylı bilgi için bkz. Göral, Ö. S. (2010) Yeni Dönem Kürt Göçmenleri: Kırılgan, İsyankar, Yaratıcı, *Toplum ve Hekim*, kış 2010, yayımlanacak makale.

¹⁵ Povinelli, E. (2001) Radical Worlds: The Anthropology of Incommensurability and Inconceivability, *Ann. Rev. Anthropol.* Vol 30, 319-334.

ve kimi soruları ortaya atmak gayretiyle kaleme alınmıştır. Kentsel hareketlerin farklı alanlardaki performansı ve yerel örgütlülüklerin muazzam gayretinin seyri bu kolektif çabayla birlikte daha anlamlı olabilir.

KAYNAKLAR

- Alkan, A. (ed.) (2009) Cins Cins Mekan, İstanbul: Varlık.
- Adanalı, Y. Balanlı İ. (2009) “Erdoğan Yıldız Röportajı”, Tansel Korkmaz, Eda Ünlü-
- Yücesoy, Yaşar Adanalı, Can Altay ve Philip Misselwitz (ed.) İstanbul Ayırarak Yaşamak. İstanbul: Diwan Yayını, 13.
- Bora, A. Üstün, İ. (2008) “Sıcak Aile Ortamı” – Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler, İstanbul: TESEV.
- Kutluata, Z. Tamer Ö. (2010) “Burada Genellikle Kadınlar Mücadele Edip Almışlar Mahalleyi..– Güleusu Mahallesi’nden Fatma Yılmaz ile Söyleşi”, Feminist Yaklaşımlar, Sayı: 10, Şubat, 2010
<http://www.feministyaklasimlar.org/magazine.php?act=viewall&cid=174>
- Kutluata, Z. Tamer Ö. (2010) “Kendi ayaklarımız Üzerinde Duracağız Dedim Kızıma – Güleusu Mahallesi’nden Ülkü Bulut ile Söyleşi”, Feminist Yaklaşımlar, Sayı: 10, Şubat 2010
<http://www.feministyaklasimlar.org/magazine.php?act=viewall&cid=175>
- Lee, J. (2007). Gender, Ethnicity and Hybrid Forms of Community-Based Urban Activism in Vancouver, 1957-1978: The Strathcona Story Revisited, Gender, Place and Culture, Vol: 14, No: 4, 381-407.
- Leroux, K. (2003) The Moral Geography of Urban Life: Gender and Urban Reform, Journal of Urban Geography, Vol: 29, 354-362.
- Öktem, B. (2005) “Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü”, H. Kurtuluş (ed.) İstanbul’da Kentsel Ayrışma. İstanbul: Bağlam, 25-76.
- Povinelli, E. (2001) Radical Worlds: The Anthropology of Incommensurability and Inconceivability, *Ann. Rev. Anthropol.* Vol 30, 319-334.
- Rodriguez, L. (1994) “Barrio women; between the urban and the feminist movement”. Latin American Perspectives, Summer 1994, Vol: 21, No: 3, 3-42.
- Sarkis, H. (2009) “Mesele İstanbul (Küreselleşme Değil)”, Urban Age (ed.) İstanbul Kesişimler Şehri. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 14-16.
- Üstündağ, N. (2005) Belonging to the Modern: Women’s Suffering and Subjectivities in Urban Turkey. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Wedel, H. (2001) Siyaset ve Cinsiyet İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı. İstanbul: Metis.
- Yeniay, A. (2007) Ayazma ve Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi, İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi.